

Az élethosszig tartó tanulás az egyetemen és az önkéntesség Európában: a nemzeti jelentések összegzése 2011. október

Nick Ockenden (Önkéntesség Kutatóközpont - IVR)

1. Bevezetés: a nemzeti jelentések

A VALUE projekt egyik leglényegesebb eredménye a nemzeti jelentések kiadása volt. Mindegyik partnerország¹ összeállított egy jelentést, amelyben leírta az élethosszig tartó tanulás az egyetemen és az önkénteseket foglalkoztató és támogató szervezetek közötti együttműködés jellegét és mértékét, magában foglalva a jó gyakorlat példáit és a felmerülő kihívásokat.

Jelen összegzés tizenkét európai ország 2009 vége és 2011 nyara között megírt nemzeti jelentésén² alapul, és a 2010 áprilisában, a projekt félidejében kiadott előzetes évközi jelentést követően készült el. Ezen összefoglaló megállapításai a teljesség igénye nélkül fogalmazódtak meg, és csupán ízelítőt adnak a felmerülő témákból – részletes információ a www.valuenetwork.org.uk honlapon olvasható. Ezenfelül fontos megjegyezni, hogy az összegzés tényei teljes mértékben az egyes nemzeti jelentésekben foglaltakon alapulnak, az egyes partnerek kutatásaiból és írásaiból származnak, hiánytalan tájékoztatást az egyes nemzeti jelentések adnak.

2. Európai helyzetkép

E jelentés az élethosszig tartó tanulás az egyetemen és az európai önkéntesség közötti interakciók sokféleségét három modell segítségével szemlélteti. E modellek interakciós spektruma az igen intenzívtől a kismértékűig terjed. A modellek nem minősítik egyik vagy másik szituációt, pusztán bemutatják, hogy a gyakorlat minden esetben eltérő. Mindegyik modell az országok azon csoportját mutatja be, amely az adott modellbe leginkább beleillik. A modellek gyakran nem határolódnak el élesen egymástól, vagyis egyes országok a besorolás ellenére egy másik model kritériumainak is megfelelhetnek. Az összegzés a modelleket és lényeges jellemzőiket is bemutatja. Minden modellre adott mértékű diverzitás jellemző.

¹ Belgium nem tartozik ebbe a körbe, mivel a CEV és az EUCEN terjesztő partnerekként vettek részt, ezért nem kötelezték jelentés összeállítására. Minden nemzeti jelentés több nyelven letölthető a www.valuenetwork.org.uk honlapról.

² Ausztria (2009), Németország (2010), Olaszország (2009), Hollandia (2010), Magyarország (2011), Lengyelország (2009), Románia (2011), Szlovákia (2009), Szlovénia (2009), Spanyolország (2010), Törökország (2010) és az Egyesült Királyság (2009).

3. Első modell: Nagymértékű interakció

3.1 Leírás

Ez a modell az Egyesült Királyságot, Németországot, Hollandiát és Spanyolországot foglalja magába, ahol sokrétű és jól működő interakciókat figyeltek meg. A példák közé sorolhatók azok az egyetemek, amelyek akkreditált képzést ajánlanak az önkéntes szervezetek dolgozói és önkéntesei számára. Az Egyesült Királyságban például a liverpooli egyetem tanulmánya szerint az ország 128 egyeteméből 23 egyetem ajánl valamilyen formában célzott akkreditált képzést az önkéntes szektorban tevékenykedő szervezetek munkatársai vagy önkéntesei számára.

Az interakció egyedi alapokon is kialakulhat. Az Egyesült Királyságban az egyetemek nagyarányú autonómiával rendelkeznek saját gyakorlatuk kidolgozásához. Erre jó példa a liverpooli egyetem és a National Trust innovatív partnersége. Az egyetem munkatársai előadásokat és rövid kurzusokat tartanak a National Trust tulajdonában lévő Speke Hall történelméről és építészetéről az érdeklődők és az önkéntesek számára. Az önkéntesek megszerzett tudásukat ezt követően közvetlenül a gyakorlatban, helyben kamatoztathatják, például szobapincéreként. A liverpooli egyetem „Személyes és szakmai fejlődés díja” elnevezésű kurzus keretében akkreditált képzést is kínál az önkéntesek számára.

Spanyolország szintén az önkéntesek képzésére fókuszál: kifejezetten önkénteseknek szóló egyetemi kurzusokat tartanak, ilyenek például az önkéntesek fejlesztéséért dolgozó partneri kapcsolatokra koncentrált képzések. Hasonló szemléletmód alakult ki Németországban is, ahol országszerte ötven intézmény ajánl valamilyen formában felnőttképzést. A Duisburg-Essen-i egyetem UNIAKTIV projektje például több mint 300 lehetőséget nyújt a diákoknak a helyi nonprofit szervezeteknél (ide tartozik például a marketing stratégiák fejlesztése vagy az ügyvitel).

3.2 Jellemzők

Németországban, Spanyolországban és az Egyesült Királyságban az önkéntesség népszerű tevékenység. Felmérések szerint Angliában például az emberek közel 40%-a vállal évente legalább egyszer önkéntes munkát valamilyen csoporton, klubon vagy szervezeten belül. Németországban az önkéntes tevékenységet vállalók aránya 2008-ban 34% volt. Ez összefügghet az önkéntesség nagy múltjával és az önkéntes szektor professzionalizálódásának trendjével, mely utóbbi leginkább a szektorban fizetésért dolgozó munkatársak számának gyors emelkedésében figyelhető meg. Emellett az önkéntesség a fenti két országban messzemenően elismert, ráadásul gyakran a kormányzatok is nagyra értékelik. Hollandiában például a kormány szponzorálja a „National Compliment” (magyarul: nemzeti elismerés) elnevezésű díjat, melyet évente adnak át a legjobb önkéntes projekt megvalósítóinak. A kormányok figyelmüket ezenfelül a globális recesszió óta egyre nagyobb jelentőséggel bíró önkéntesség és foglalkoztatottság közötti kapcsolatra, illetve a jövőbeli fellendülésre és a közpénzek csökkentésére irányítják. Spanyolországban, jóval a recesszió előtt, a munkanélküliek számára tartandó szakképzések kialakítására helyeződött a hangsúly, míg Hollandiában a gazdasági

válság 2008-as kezdete óta³ a kormány az önkéntes szektorral együttműködve azon fáradozik, hogy megerősítse a korábbi tanulmányok beszámításának rendszerét. Ugyan a résztvevők számára ez igen nagy előnyökkel járhat, aggodalomra ad okot, hogy a tanfolyami formában történő szakképzések rovására az élethosszig tartó tanulás szakmai elemeire helyeződik a hangsúly.

Míg az élethosszig tartó tanulás az egyetemen és az önkéntesség kapcsolata jó, a finanszírozás és a szerkezeti kérdések továbbra is kihívást jelentő tényezők maradhatnak. Ez különösen érvényes az Egyesült Királyságra, ahol a közelmúlt törvényi szabályozásainak változásai drámai mértékben megnövelték a az egyetemi képzések/akkreditált modulok egyéni költségeit, közvetlenül veszélyeztetve néhány egyetem élethosszig tartó tanulási szolgáltatását. Németország szintén tekintélyes kihívás előtt áll. Úgy tűnik, hogy az önkéntesség gyakorlati oktatása és a továbbképzés többnyire merev kereteken belül fejleszthető, amely korlátozhatja a nonprofit szervezetek szükségleteihez és jellegzetességeihez való adaptáció képességét, illetve a releváns témakörök képzésbe illesztését.

4. Második modell: némi interakció

4.1 Leírás

Ebbe a modellbe Ausztria, Olaszország és Szlovákia tartozik. Mindegyik országra igaz, hogy az egyetemek és az önkéntesség között van némi interakció, habár úgy tűnik, az esetek többségében diákok önkéntességéről van szó, nevezetesen diákok töltenek be álláshelyet önkéntes szervezeteknél. Mindemellett léteznek a diákönkéntesség modelljén túlmutató egyéb érdekes példák is. Olaszországban például az egyetemek önkénteseket és önkéntes szervezetbeli munkatársakat hívnak meg, hogy a diákoknak beszéljenek a munkájukról. Az egyetemek és az önkéntes szervezetek közös kutatási projekteket is végeznek. Ausztriában az interakció egy további formája is fellelhető: az egyetemi önkéntes menedzserképzés.

4.2 Jellemzők

A fenti országokban az önkéntesség igen népszerű tevékenység, mivel a részvétel Ausztriában 44%, Szlovákiában pedig 33%. Olaszországban, ahol a részvételi arány jelenleg alacsonyabbnak mutatkozik, ez a szám gyorsan növekszik. 1995 és 2003 között az önkéntes szervezetek száma – habár nem tehető egyenlővé az önkéntesek számával – 152%-kal emelkedett. Ez a folyamat gyakran az önkéntesség kormányzati támogatásával, illetve az önkéntesség fejlődését elősegítő törvényhozással összefüggésben megy végbe. Szlovákiában hasonló támogatással igyekeznek a fiatalok és a munkanélküliek önkéntességére fókuszálni, míg Olaszország az önkéntességről szóló nemzeti kerettörvényében rögzítette az önkéntesség meghatározását és alapelveit, melyekhez a szektornak igazodnia kell.

Ezekben az országokban az élethosszig tartó tanulás az egyetemeken gyakorta jelen van, sőt, gyakran jól megalapozott. Megesik, hogy megléte bizonyos szektorokra korlátozódik, mint például Szlovákiában az oktatásra és a tanácsadásra,

³ A recesszió a gazdasági növekedés 2008-as csökkenésére utal. A nemzeti jelentések 2011 nyarának „eurozóna krízisét” megelőzően íródtak, ezért a közelmúltbeli gazdasági fejlődés nem vehető figyelembe.

és az is előfordul, hogy az igény nem túl nagy rá, mint Olaszországban, ahol 2005-ben a népességnek csupán 6%-a vett részt valamilyen formában ilyen jellegű képzésben. Ezen országok kormányai mindazonáltal támogatják az élethosszig tartó tanulás fejlesztését. Ez a szándék leginkább talán Ausztriában nyilvánul meg, ahol az élethosszig tartó tanulásra nemzeti stratégiát dolgoztak ki, illetve megalakították az Osztrák Munkacsoportot az Időskorban való Tanulásért. Az alacsony igény ellenére Olaszországban szintén működik egy munkacsoport, melynek célja, hogy megerősítse az egyetemi élethosszig tartó tanulás nemzeti és regionális rendszerének koordinálását és fejlődését.

Mindamellettt úgy tűnik, a két szektor közötti információáramlás korlátozott. Az embereknek nincs nagyon tudomása az önkéntességgel kapcsolatos képzések gyakorlati hasznáról. Noha léteznek jó gyakorlatok, ezekben az országokban gyakran jelentős regionális eltérés tapasztalható.

5. Harmadik modell: korlátozottabb interakció

5.1 Leírás

Ez a modell Lengyelországot, Szlovéniát, Romániát, Magyarországot és Törökországot mintázza. Az egyetemek és az önkénteseket foglalkoztató szervezetek között korlátozott az interakció vagy nincs. A kevés meglévő interakció a diákönkéntesség területére koncentrálódik, ilyen például a szakmai gyakorlat vagy egy állás betöltése. Az önkéntesség gyakran egy kurzus kötelező elemeként jelenik meg, mint például Törökországban, ahol az egyik képzés keretein belül egy tanulmányi féléven át 28 óra önkéntes szolgálatot kell végezniük a diákoknak egy nem-kormányzati szervezetnél. Ehhez hasonlóan a szlovén egyetemek egyes képzésein a diplomaszerezés az adott szakterületen eltöltött 1-3 hónapos szakmai gyakorlat teljesítéséhez kötött⁴. Vannak példák a diákok nem kötelező önkéntességére is: Magyarországon például a Károly Róbert Főiskola véradásokat hirdet és szervez a Magyar Vöröskereszt nevében, az „Add tovább!” mozgalom keretében pedig a budapesti ELTE diákjait fiatalokkal dolgozó, illetve őket támogató szervezetekhez helyezik önkéntes munkára.

Néhány példa túlmutat a diákönkéntességen, bár ezek kevésbé elterjedtek, és gyakran elszigeteltek maradnak. Törökországban például önkéntes szektorról szóló kurzusokat tartanak, ilyen például a Sakarya Egyetem „Nem-kormányzati szervezetek” kurzusa. Lengyelország szintén érdekes példája az interakciónak az egyetemei és a Harmadik Kor Egyeteme között megvalósuló 16 partneri kapcsolattal. Ide tartoznak az önkéntességgel kapcsolatos akkreditált képzések is. A varsói egyetem munkatársai önkéntes munkát végezve előadásokat és kurzusokat tartanak – a folyamatot a varsói Önkéntes Központ Egyesület koordinálja.

A fent említett országok az élethosszig tartó tanulás az egyetemen és a különféle résztvevőkkel történő önkéntesség kapcsolatának korlátozott megértése miatt sorolódtak ebbe a modellbe. A meglévő bizonyítékok, illetve a fenti példák alapján is

⁴ Ez az aktivitási forma nem feltétlenül felel meg az önkéntesség definíciójának, mely szerint az önkéntes tevékenység szabad akaratból vállalt. Ha az önkéntesség egy képzés kötelező elemeként jelenik meg, érdektevékenységgé válik.

nyilvánvaló, hogy az interakció korlátozott. Egyes esetekben azonban inkább a bizonyíték, semmint a tevékenység hiányáról van szó, ami annak köszönhető, hogy hiányos ismeretekkel rendelkezünk az adott országokban zajló tevékenységekről.

5.2 Jellemzők

Ezekben az országokban az önkéntesség alacsony értékeket mutat (Lengyelországban 10%, Magyarországon 11%, Romániában 14%), és az önkéntesség mint tevékenység története csak a közelmúltra nyúlik vissza – modern formájában csak 1989 után jelent meg a modellben leírt országokban. Ez jelentheti azt, hogy az önkéntesség mint tevékenység kevésbé ágyazódott be a társadalomba, és azt is, hogy egyéni hasznosságát talán nem értik vagy nem értékelik széles körben. Ráadásul úgy tűnik, hogy az önkéntesség olyan politikai környezetben létezik, amely nem támogatja következetesen a szektort. Ugyanakkor érzékelhető, hogy a folyamat bizonyos tekintetben változik. Törökországban például a fiatalabb népesség egyre inkább értékeli az önkéntes munka személyes hasznait, és szívesebben vesz részt benne. Hasonlóképpen a közelmúltban meghozott közhasznú tevékenységről és önkéntességről szóló lengyel törvény (2003) új politikai környezet kialakulását jelezheti. Végül Romániában az önkéntességhez kapcsolódó infrastruktúra igen gyors fejlődést mutatott az utóbbi években a 2001-es első független önkéntes központ létrehozásától a ma létező 15 központ nemzeti hálózatáig.

Az oktatási szektor ugyan széles körű lehetőségeket nyújt a felnőttképzés és a szakképzés terén, az élethosszig tartó tanulást mintha nem mindig méltányolnák. A helyzet változására van remény, hiszen az utóbbi években egyre több oktatási intézményben indult be ilyen jellegű képzés. Szlovéniában a bolognai folyamatot 2004-ben az élethosszig tartó tanulás fejlesztésének katalizátoraként jellemezték. Mindazonáltal a felnőttoktatásban való részvétel általánosan alacsony szinten marad, az élethosszig tartó tanulásban a felnőtt népesség 25 és 64 év közötti korosztályából kevesebb mint 2% vesz részt.

6. Az interakció szintjét befolyásoló tényezők

A nemzeti jelentések elemzése számos olyan tényezőre rámutatott, amelyek feltehetően befolyásolják az élethosszig tartó tanulás az egyetemen és az önkéntesség közötti interakció szintjét. A teljesség igénye nélkül az alábbi tényezők tartoznak ide:

- Az önkéntesség népszerűsége. Ez a tényező magába foglalja az önkéntességben való civil részvételt⁵ és a kormányzati támogatás mértékét. Azokban az országokban, amelyekben mindkettő magasabb értéket mutatott, az interakció is nagymértékű volt. Ebben az összefüggésben a történelmi és a kulturális tényezőknek is fontos a szerepe. A kelet-európai volt kommunista országok gyakran erős hatású öröksége a „kötelező önkéntesség”, melynek keretében az emberek a köz javára ingyen dolgoztak. Ma sok tekintetben ez a

⁵ Az egyes országokban tapasztalható önkéntesség mértéke közvetlenül nem hasonlítható össze egymással az eltérő módszertan és az önkéntességről feltett kérdések módjának különbözősége miatt. Ezek az adatok csupán a jelentős eltérések jelzésére szolgálnak.

„rossz szájízű” örökség az oka az önkéntességgel kapcsolatos gyanakvásnak és bizalmatlanságnak. Ráadásul ez általában azt is jelenti, hogy más országoktól eltérően e régió országaiban az önkéntesség nem tekint vissza nagy múltra, és gyakran hiányzik az önkéntességet támogató átfogó és megalapozott infrastruktúra.

- Az önkéntesség és a tanulás közötti kapcsolat megértésének és értékelésének kormányzati, szervezeti és egyéni szinten való megjelenésének mértéke. Ahol ez a kapcsolat létrejött, például az önkéntesség és a foglalkoztatottság közötti kapcsolaton keresztül, gyakran nagyobb mértékű interakció volt megfigyelhető.
- Az egyének lelkesedése, érdeklődése és elkötelezettsége az egyetemeken belül. A siker valamilyen mértékben az interakciót mutató országok mindegyikében egy az önkéntes szektorban tevékenykedő szervezettel együttműködő munkatárs személyes érdeklődésének és meggyőződésének volt köszönhető.
- Az egyetemek és az önkéntes szervezetek közötti információáramlás mértéke. Azokban az esetekben, amelyekben az egyik szektornak nem volt tudomása a másik szektor tevékenységeiről, vagy arról, hogyan érheti el a másik szektort, az interakció némileg korlátozott szinten maradt.
- A finanszírozás szintje. Ez a recesszió által felerősített problémakör egyelőre minden országban átható marad – a fellendülés megtorpan, a közpénzek felhasználása csökken. Ez még a legnagyobb mértékű interakciót mutató országokra is kihatással van. Egyes országokat a recesszió és annak utóhatása egyaránt nagyobb arányban sújt.